

Перетворення світу в єдину глобалізовану мережу призвело до того, що незалежно від міцності державних кордонів в усіх частинах землі людство потерпає від економічної кризи, масових стихійних лих, пандемічних поширень нових загрозливих хвороб. Політичні заворушення в одному місці змінюють умови життя в багатьох інших. Це змушує людей вимагати більшого контролю від держави за свободою пересування громадян, свободою міжнародного спілкування тощо. Мова йде про захист негативних свобод, необхідних для отримання індивідуальних благ, що їх не можна досягти інакше, ніж спільними колективними зусиллями. Ціною їм може стати певне обмеження свободи індивідів, але за рахунок цього досягається інше благо. Тобто проблема ціннісних пріоритетів лишається актуальною для людства в цілому, перевага, що надається тим чи іншим чинникам, подекуди видається ситуативною, обумовленою випадковостями життя.

У цілому для західноєвропейської філософської парадигми кінця ХХ – початку ХХІ ст. характерним є пошук нових шляхів та можливостей розвитку людства як єдиного цілого, об'єднуваного спільними завданнями та метою, спільними проблемами і варіантами їх розв'язання через злиття людства, в першу чергу – європейського світу, в єдине міжнародне громадянське співтовариство. Його завдання розглядаються через вирішення проблем транскордонного захисту прав та інтересів людини, забезпечення «свободи націй жити без тягаря нестатку й злиденності... без страху чи терору» [4, с.131].

Протягом ХХ ст. між юридичним позитивізмом та школою відродженого природного права відбулися еволюційні зміни: від протистояння до толерантності в результаті тривалої полеміки і відповідного поступового звільнення кожного вчення від традиційних недоліків. У ході дискусії намагалися з'ясувати наступні аспекти: критерії розмежування між юридичним позитивізмом і теорією природного права; співставлення класичного юридичного позитивізму з неопозитивізмом і виявлення змін у позитивістській аргументації; аналогічне співставлення класичної теорії природного права з відродженою теорією природного права; зміни характеру і предмету полеміки між представниками двох вчень; тенденції подальшого розвитку обох вчень.

Як зазначає Г. Вдовина, правовий позитивізм і теорія природного права – це не що інше, як дві методології правознавства, кожна з яких має свою сферу застосування [2]. Тому підпадає під сумнів поширене твердження про перспективи цілковитого злиття правового позитивізму і теорії природного права у майбутньому. Крім того, співвідношення між позитивізмом і теорією природного права обумовлюється соціальними факторами і в цілому носить циклічний характер. Існує необхідна послідовність періодів панування позитивізму у правовій думці суспільства, періодів загострення полеміки між двома методологічними підходами і, нарешті, періодів відносної переваги теорії природного права.

Здійснений аналіз приводить до висновку про непридатність для вивчення сучасної філософії права ще й досі поширеного у літературі дихотомічного поділу всіх правових учень, коли природно-правовим називають будь-яке вчення, що пропонує змістовні критерії дійсності права, а всі інші вчення відносять до позитивізму. Сучасна прагматична юриспруденція базується на новому розумінні дійсності права, відмінному як від позитивістського, так і від природно-правового. Наявність трьох різних типів праворозуміння не виключає, однак, можливості застосування однієї розмежувальної лінії на гносеологічному рівні.

Бібліографічні посилання:

1. **Бойко Ю. А.** Філософське та етичне осягнення громадянського суспільства у некласичній філософії//Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. – К.: Міленіум, 2012. – № 2. – с. 3-7.
2. **Вдовина Г.А.** Розвиток філософії права в ХХ ст. (англо-саксонська традиція): Дис. канд. юрид. наук: / Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. - К., 2002. - 16 с.
3. **Гоббс Т.** Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского // Гоббс Т. Сочинения: В 2 т. – Т. 2. – М.: Мысль, 1991. – 736 с.
4. **Тихонравов Ю.В.** Основы философии права. - М.: Вестник, 1997. – С. 571.
5. **Трубецкого. Н. С.** Письма и заметки – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 608 с.

УДК 930.1:[141.41](477)“18”

В. В. Федуллова

ЗАРОДЖЕННЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ ФІЛОСОФСЬКО-ІСТОРИЧНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ

Аналізується перший етап становлення філософсько-історичних поглядів гуманістів в Україні. Ґрунтовний аналіз поглядів мислителів наводить на думку, що вони формувалися

під значним впливом західноєвропейської філософії, головним чином гуманістичної. Цей процес починався як засвоєння кращих надбань філософської думки Західної Європи тоді, коли молодь з українських земель почала отримувати освіту за кордоном.

Ключові слова: гуманізм, історіософія, свобода волі, освіта, провіденціалізм

Анализируется первый этап становления философско-исторических взглядов гуманистов в Украине. Основательный анализ идей мыслителей наводит на мысль, что они формировались под значительным влиянием западноевропейской философии, в основном гуманистической. Этот процесс начинался как усвоение самых лучших идей философской мысли Западной Европы тогда, когда молодежь из украинских земель начала получать образование за границей.

Ключевые слова: гуманизм, историософия, свобода воли, образование, провиденциализм.

The first stage of formation of philosophico-historical views of humanists in Ukraine is analyzed. A substantive analysis of the views of thinkers suggests that they formed under the significant influence of Western philosophy, primarily humanistic. This process began as the learning of the best gains of philosophical thought in Western Europe when the youth of the Ukrainian lands began to be educated abroad.

Keywords: humanism, historiosophy, free will, education, Providentialism

Для розуміння шляхів розвитку філософсько-історичної думки на Україні необхідно перш за все виявити джерела, з яких вийшли основні напрями філософських досліджень. Українська філософська думка пройшла дуже складний шлях формування, на якому зазнала сильних впливів поглядів різних філософських шкіл різних країн. Саме ці впливи обумовили загальну направленість української історіософії, перелік основних проблем, для вирішення яких українські філософи застосовували привнесені теоретичні положення, але розробляли їх на власному історичному, соціальному, релігійному ґрунті. Виявленню цього синтезуючого процесу і присвячена стаття.

В останні роки з даної тематики вийшли академічні праці В.С. Горського, А.М. Почапського, М.Ю. Русина, І.В. Огородніка, І.В. Бичко, В.М. Нічик, присвячені зародженню та становленню філософії та філософії історії в Україні. З досліджень останніх років треба відзначити праці М.І.Лука, який характеризував світоглядне підґрунтя ідей, висунутих філософами гуманістами – вихідцями з українських земель.

Аналіз історіографії проблеми свідчить про те, що дослідники вивчали її досить фрагментарно, висунуті гуманістами положення філософії історії майже не розглянуто, а тому загальна характеристика їхньої творчості вимагає поглибленого вивчення.

Метою даної статті є визначення основних положень філософсько - історичних поглядів українських гуманістів як особливого світоглядного явища, що сформувалося в специфічному соціокультурному просторі в Україні, віднайдення своєрідності філософсько-історичної думки мислителів України, її місця в загальній скарбниці європейської філософської думки.

Досягнення поставленої мети реалізується через розв'язання таких завдань:

- визначити засади православно-патріотичної методології аналізу сутності історичного процесу; вплив провіденціалізму на розробку проблем свободної волі людини, мети, смислу, спрямованості історії; ролі особистості в історії;

- обґрунтувати положення, про застосування гуманістичної ідеї, які ґрунтувалися на концепціях людини, що виходили з постулатів ренесансної гуманістичної філософії.

Україна, більша частина земель якої з другої половини XVI ст. входила до складу польсько-литовської держави Речі Посполитої, також була включена в загальноєвропейський культурний процес. Адже у XV - XVI ст. вся Західна і Центральна Європа, зокрема й Польща, розвивалась у взаємозв'язку. «Від берегів Адріатики до Балтики, від Праги до Вільно в XV - XVII ст. проходив процес засвоєння і переробки гуманістичних ідей, не менш значний, ніж у Західній Європі» [1, с.188].

Якщо у Західній Європі в феодальну епоху значного розвитку досягла логіка і натурфілософія (алхімія, астрологія і т. ін.), то на Сході переважна увага приділялась проблемам філософії історії, моралі, внутрішньому духовному світові людини. Якщо перша була більш раціональна, то друга – більш емоціональна. При цьому вона поєднувала самопоглиблення із високою життєвою активністю та дієвістю. Розходження між західноєвропейським та східноєвропейським гуманізмом пояснюються перш за все політичними, економічними та культурними розбіжностями. Тому обидва ці типи європейської культури не завжди можна порівняти.

На Україні в XVI ст. внаслідок специфічних соціально-економічних умов поширювались і розвивались ідеї раннього гуманізму. Цьому сприяв соціально- економічний прогрес, який був зумовлений появою передумов нового, капіталістичного способу виробництва, розвитком великої кількості економічно незалежних міст, що здобули свою незалежність через надання їм магдебурзького права. Завдяки цьому посилюється інтерес до рідної культури, історії, мови. Пробуджується національна свідомість народу, з'являється потреба у розвитку освіти та науки. У суспільстві все більше відчувалась необхідність в освічених, на рівні свого часу, людях, яких не могли підготувати існуючі в той час на українських землях школи.

Життя, соціально-політичні та економічні фактори вимагали появи високоосвічених людей – учителів, лікарів, юристів, дипломатів, перекладачів, письменників. Тому українська молодь через брак своїх середніх та вищих навчальних закладів змушена була здобувати освіту за межами батьківщини - в університетах Італії, Франції, Англії, Німеччини, Голландії, Чехії, Польщі.

За даними вітчизняних та зарубіжних дослідників, відправка молоді на навчання до іноземних університетів стала масовим явищем. Так, протягом 1510 – 1560 рр. тільки у Краківському університеті навчалось 352 студенти з 51 міста України, а всього в XV - XVI ст. тут одержали освіту, за неповними даними, 800 українців [2, с.185], що становило значний відсоток від загальної кількості студентів цього навчального закладу. Тільки в першій половині XVII ст. в університет записалось 564 чоловіки з України. Для «руських» студентів (українців, білорусів) у закордонних навчальних закладах існували навіть гуртожитки. Так, ще у 1379 році польська королева Ядвіга, маючи на думці культурно зміцнити майбутню унію між Польщею та Литвою, заснувала за свої кошти при Празькому університеті спеціальний гуртожиток для литовських та «руських» учнів. Трохи згодом, у 1409 році, такий самий гуртожиток організовано при Краківській академії [3, с.32]. У Празі при Карловому університеті для студентів з «Руського воєводства» було створено окремих колегіум.

Трохи пізніше, з другої половини XV ст. ми, маємо свідчення про те, що видавались особливі урядові грамоти, які дозволяли литовсько-руській шляхті вільно виїздити за кордон. Право на здобуття й удосконалення вищої освіти за кордоном цілком утверджується в Україні в XVI столітті. Згідно з Першим Литовським статутом 1529 року (розділ 3, артикул 8), молодь з українських земель, що входили до складу Великого князівства Литовського, могла вільно виїздити на навчання за кордон, «аби княжата і панове хоругові, шляхта та бояри перечоніє мали волнують моць с тих земель наших Великого князства і інших для набуття лічного щастя свого і навчання вчинков лицерських до всяких земель чужих, кром неприятелів наших» [4, с.49]. У більш розширеному вигляді ця стаття повторювалась у Статутах 1566 та 1588 рр. Так, у Статуті 1588 р. відзначалось, що «кожна людина, лицерська та всякого стану» має право виїхати за кордон «для наук у письме, наученья та учинків лицерських» [5, с.58-59]. Маєтки шляхтичей, які навчалися за кордоном, держава брала під свій захист. Отже, право на отримання освіти надавалось переважно привілейованим станам, але його могли отримати вихідці й інших станів – міщани, козаки. Дозволявся також виїзд молоді з Лівобережної України. Завдяки цим даним можна зробити висновок, що у XVI ст. уряд польсько-литовської держави мав справу з явищем, яке вже практикувалось, а не запроваджував наново навчання білоруського, українського та литовського юнацтва за кордоном.

У XVI ст. найбільшу серед білорусько-української шляхти популярність мали Віттенберзький, Лейпцигський, Женевський та Кьонігсберзький університети. У Лейпцигському університеті в XVI ст. навчалися представники таких відомих родин, як Радзивіли, Гедройци, Сапіги, Ходкевичі, Глібовичі, Головчинські, Кішки та ін. [6, с.135].

Навіть після заснування власних вищих шкіл українська молодь продовжувала здобувати освіту в європейських університетах. Університетська освіта вже тоді була нормою в середовищі інтелігентних шкіл. А за доби Відродження знання стають найбільшою цінністю, до якої однаково прагнуть магнати, шляхта, середні прошарки населення України. Рух української молоді різних станів у Європу з метою освіти поступово набуває дедалі більших масштабів. Упродовж XIV – XVIII століть за кордоном навчалось близько п'яти тисяч осіб з України, Білорусії й частково з Росії (у XVIII ст.).

Спочатку українські студенти їхали до Парижа, Болонї та Падуї, але найбільше їх навчалось в університетах Кракова, Кьонігсберга, Страсбурга, Лейдена. Найчисленніше студенти представляють Україну за кордоном у XVI - XVII століттях. У середньовічній та новочасній Європі не було жодного поважного університету, в якому б не вчилися українські студенти. Багато з них закінчували по два, а то й по три вищих навчальних заклади. Любов та схильність до наук, щире бажання навчатися швидко принесли нашим землякам визнання вченого світу.

За кордоном юнаки з України не тільки діставали вищу освіту, а й переймалися новими

передовими ідеями, передусім гуманістичними. Вони перенесли їх на рідний ґрунт, на якому вже формувалися передумови для сприйняття, функціонування і розвитку цих ідей. Цей процес був направлений не тільки на сприйняття, але й на осмислення ідей західноєвропейської філософії, виокремлення основних її проблем і вирішення їх на власному ґрунті.

Епоха Відродження поставила перед філософською думкою проблему соціальних змін. Це було обумовлено інтенсивним соціально-економічним та політичним розвитком ряду європейських країн, виходом на історичну арену соціальних сил, які були зацікавлені в удосконаленні, перебудові, зміні існуючих порядків.

Соціально-економічні відносини того часу на українських землях, які характеризувалися розкладом феодалного і зародження елементів нового буржуазного ладу, знайшли своє відображення в історіософських поглядах вітчизняних гуманістів.

Буржуазні соціально-економічні відносини, зумовлені зростанням міст, розвитком внутрішньої і зовнішньої торгівлі, розширенням і зміцненням товарно-грошового обігу, появою мануфактур з їх чітким розподілом праці, сприяли розвитку більш раціоналістичного погляду на світ і на історію як на процес здійснення природного закону, розуму. Людина при цьому стала мислитись активним, творчим суб'єктом.

Традиційним жанром середньовічної історіографії була всесвітня хроніка, що починалася від біблійського «сотворіння світу» і завершувалася сучасними історикам подіями. Історія тривалий час замикалася переважно історією церкви і писалася, як правило, духовними особами. Її темою повинно було бути здійснення божественних накреслень для людини. Середньовічний автор хроніки прагнув залишитися анонімним.

В епоху Відродження все рішучіше переборюється погляд на земний світ як нікчемне відображення світу небесного. І хоча гуманісти цілком ще не поривали з провіденціалізмом, але намагалися обмежити участь Бога в земному історичному процесі і спонукальні причини історичного розвитку вбачали в діяльності людей, а не надприродних сил. Ренесансно-гуманістичне трактування історії передбачало перетворення історії із служниці теології в світське знання, відкидала віру в чудеса, «потойбічні сили» [7, с.16].

Ці нові гуманістичні погляди на історію, на роль і місце людини в історичному процесі знаходимо у творах тогочасних українських гуманістів: в анонімній поемі «Про вибиття татар перекопських під Вишнівцем року 1512-го», у творах М. Гусовського «Перемога над турками під Тереховою 2 липня 1524 року», у «Пісні про зубра», а також у більшій частині творів Станіслава Оріховського, зокрема історичних, таких як «Про турецьку загрозу слово перше (до польської шляхти)» («Турчика I»), «До Сігізмунда короля польського» («Турчика II»), «Напучення польському королеві Сігізмунду Августу», «Хроніки», «Життя і смерть Яна Тарновського».

Історія у перелічених творах розглядається вже не тільки як реалізація наперед визначеного божественного припису, а як людська драма в дії, де якщо й вирішують долю людини якісь надприродні сили, то це вже не тільки Божественний Промисел, а й природні сили, які, за прикладом класичного світу, отримували міфологічне забарвлення. Це могли бути античні боги і боженята, античні міфологічні герої (Аполлон, Парки, Церера, феї, Вакх, Геракл, Поллукс, Кастор, музи), а то й природні персоніфіковані сили: зірки, природа, небо, доля тощо.

Так, наприклад, Юрій Дрогобич у вступі до своєї книги «Прогностична оцінка 1483 року» каже, що

*Все у підмісячнім світі живе за законами неба,
Нами керують також (хто заперечить!) зірки* [8, с.15].

Звертаючись до Папи Римського Сікста IV, якому присвячені вірш і вся книга, він підкреслює, що намісник Бога на землі опинився на престолі не тільки з ласки Божої, а й внаслідок щасливого розташування зірок: «Ти досягнув завдяки своїй зірці найбільшої цноти...» [8, с.15].

*Певно, любов'ю Венери й Юпітера стиснене Сонце
Правити світом тебе настановило колись.*

З ласки господньої все ти вже маєш... [8, с.15].

Єдине, що може, на думку мислителя, допомогти людству зрозуміти вплив зірок на його долю, - це розум:

*Обшири неба для наших очей незбагненно великі,
Розумом легко, проте, можемо їх осягнути* [8, с.15].

А засобом для цього Ю. Дрогобич вважає освіту.

Навіть з невеликого фрагмента «Вступу...» зрозуміло, що один із зачинателів гуманістичного руху на Україні міцно стоїть на засадах ідей гуманізму і просвітництва. Виходячи з його поглядів, вже відчувається поворот українських мислителів до проблеми людини, зацікавленість людською історією не тільки як витвором вищих сил. І хоча викладення власних поглядів

міститься в дуже поширеній на ті часи в Західній Європі формі класичного твору, в якому застосовувались античні боги та герої, але в них розглядаються події, що відбуваються на Батьківщині, характеризуються історичні та політичні діячі України. Це вже був поворот до власної історії, характеристика її подій у контексті загального розвитку історії європейських народів.

Відсутні панівні християнські мотиви й у інших вітчизняних авторів, зокрема у Григорія Чуя Русина із Самбора, Павла Русина. У їхніх творах домінують античні мотиви в переплетінні з місцевими реальними дійовими особами, присутній місцевий колорит, хоча часом на фоні місцевого пейзажу ведуть діалог персонажі з іменами, запозиченими з грецької міфології. Позиції деяких авторів, щоправда, бувають не завжди чіткими і послідовними. Інколи мають місце компромісна, натуралістично-теологічна інтерпретація історії і навіть повернення авторів до провіденціалістської концепції історії. Таке явище стає зрозумілим, якщо взяти до уваги той факт, як те, що українська історіософська думка розвивалась не тільки на стику двох часів, а й на стику двох культур. Сприймаючи західноєвропейські гуманістичні погляди щодо історії вони не забували і деяким чином знаходилися під впливом ідей середньовічної філософії в Україні. Важке політичне становище України після розпаду Київської Русі довгі роки впливало на філософсько-історичні погляди мислителів, які стали вважати, що випробування, через які мусить пройти український народ надіслані Богом і немає ніякого іншого виходу, як тільки сприймати ці випробування і не намагатися щось змінити чи зрозуміти. Ідеї античної історіософії також знаходилися під значним впливом провіденціалізму. Отже, на мою думку, в цьому особовому, двоїстому становищі українських гуманістів і треба шукати розуміння їх повернення з раціоналістичного до провіденціально-теологічного світосприйняття. Подібне зустрічаємо переважно в працях Ст. Оріховського, написаних в останні роки життя мислителя.

Як засвідчують факти, у творах, написаних на першому етапі життя, Оріховський, при поясненні історичних подій відходить від теологічно- провіденціалістської концепції, прагне виходити з природних людських бачень і, всупереч релігійному фанатизму, проповідує активне втручання людини в історичний процес.

У середні віки найвищою причиною всіх історичних подій вважалося божественне «провидіння», згідно з яким розвивається історія. Історичні події, життя людини, в тому числі його станове положення, розглядалися під знаком «вічності», «незмінності». Людина прославлялася передусім не за розум, здібності, талант, а за «шляхетність», давність роду, титули. Панівні у середньовічній історіософії провіденціалізм та фаталізм були подолані гуманістами і поступились місцем історично зумовленим вчинкам персонажів, які стають активними суб'єктами дії. В людині починають цінувати такі якості, як гідність, талант, розум, доблесть, завдяки яким вона може вивищитися серед інших і зайняти високий ієрархічний ступінь. Таким чином, вона здобуде великі можливості впливати на хід історичних подій, спрямовувати їх і змінювати за власним бажанням.

Певний внесок у цьому відношенні зробили й вітчизняні гуманісти, у творах яких утверджується ідея історичної активності особи і мас, виявляється інтерес до народного життя і національної історії, до розвитку суспільної свідомості.

Отже, історичні події, на думку українських гуманістів, виникають не тільки завдяки «божому промыслу», а й завдяки людям, які беруть участь в цих подіях. Саме тому у творах українських вчених мало посилок на Біблію, а переважають античні імена, зокрема істориків і філософів (Геродота, Фукідида, Плутарха, Платона, Арістотеля та ін.), а в історичних працях – також персонажі нової історії: філософи, історики, художники, королі, князі, полководці, державні діячі (князь Володимир, давньоруська княжна – дружина польського короля Владислава II, Ян Длугош, М. Кромер, Альбрехт Дюрер, Лукас Кранах, Еразм Роттердамський, Мартин Лютер, Меланхтон, полководець Ян Тарновський, князь К. Острозький та ще багато інших вітчизняних і західноєвропейських діячів епохи Відродження).

Будучи високоосвіченими людьми свого часу і цінуючи з усіх добродітностей понад усе мудрість, розум, знання, освіту, гуманісти вважали їх головною рушійною силою історичного розвитку і суспільного прогресу в цілому. Ці свої переконання вони підтверджували протягом усього життя. У своїх наукових та художніх творах Ст. Оріховський, Ю. Дрогобич, П. Русин, Г.Тичинський прославляли науку, розум, мудрість, справедливість і вважали, що від розвитку цих якостей залежить могутність держави, а з занепадом – загибель навіть найбільших держав. Приклади наводяться не тільки з античних часів, але й з історії сучасних європейських держав і історії власного народу. Говорячи про можливість науки і людського розуму, Юрій Дрогобич пише, наприклад, що завдяки розуму як «виплоду Мінерви» можна досягнути «легко те, що для очей незбагнено велике – навіть обшири неба». Світ для мислителя пізнаваний внаслідок існування непохитних природних законів, за допомогою яких «наслідки ми за причинами і

навпаки визначаєм» [8; 15].

Цінуючи розум, українські мислителі водночас бачили, що в сучасній їм жорстокій дійсності цього мало, потрібна ще сила, «потрібно, щоб розсудливість, – повчав Ст.Оріховський короля Сигізмунда Августа, - дружила з силою. Одна з цих (двох) чеснот природно шукає іншу, йде за нею слідом і навіть живе разом. Адже й сила без розважливості занепадає. І розважливість, хоч панує над речами, не буває міцною без сили» [9, с.60].

Як і всі гуманісти епохи Відродження, Оріховський прагнув уяснити значення таких факторів історичного розвитку, як виховання, освіта, знання, і надавав їм першорядного значення. Так, наприклад, добродіє, «доблесть» (virtus), на його думку, – не тільки дар природи, але й набувається протягом життя, особливо ж залежить від початкових, у молодий розум прищеплених історичних і наукових знань, від благочинного виховання, освіти. Взагалі Оріховський вважав історію вчителькою життя і на історичних прикладах радив учитися, зокрема, на подвигах великих особистостей, державних діячів, полководців, які, на його думку, стали відомими, славними, безсмертними лише завдяки тому, що мали мудрих, розумних вихователів: «поет Симонід багато повчав спартанця Павсанія, Талес з Мілету – Періандра Корінтського, Анаксагор Клазіменський – Перікла, Платон – Діона, Арістотель – Александра, а Длугош – Сигізмунда» [9, с.60].

В епоху Відродження у Західній Європі починається формування держав, націй. Подібне спостерігаємо й у Східній Європі, де під впливом економічних та суспільно-політичних зрушень відбувається становлення національної свідомості народних мас і окремих особистостей як вияв їх історичної активності. До таких особистостей можна віднести Ст. Оріховського, який подібно до представників західноєвропейської гуманістичної історіографії вважав історію засобом пробудження гордості народу за своє минуле, за благородне походження, засобом розвитку патріотичних почуттів, любові до Вітчизни.

Сповнені патріотичного пафосу, громадянськості, історичні твори українських гуманістів першої половини XVI ст. сприяли розвитку патріотичних почуттів у суспільстві й окремих особистостей, формували національну свідомість і історичну традицію, що мало велике прогресивне значення. Адже інтерес до історичного минулого свого народу пізніше, на початку XVII ст., став загальною тенденцією в розвитку духовної культури України [10, с.115]. Не остання заслуга в цьому належить М. Гусовському, Ст. Оріховському та ін.

Всупереч гегемоністським претензіям польської шляхти ці мислителі розвивають ідею рівності народів, а підвищення одних і пониження інших пояснюють не «казнями божими», як це робили середньовічні хроністи, а земними причинами, залежними від волі людей. Вони нагадують польській шляхті про велич Київської Русі, про те, що сила Польщі і нині багато в чому залежить від Русі.

Відповідаючи недоброзичливцям, які заявляли про «цивілізаторську» роль католицизму щодо України, Оріховський спростовує їхні претензії, нагадуючи, що культуру і письмо Україна прийняла ще в княжу добу від греків.

Особливий інтерес вітчизняні мислителі виявили до історії своєї Батьківщини, намагаючись пояснити походження свого народу, довести давність історичних традицій, нагадати недругам про його славне минуле. Так, цілком у дусі ренесансно-гуманістичної традиції, яка виводила походження нових народів від великих давніх, і всупереч Меланхтону Сабіну та його численним польським послідовникам і компіляторам, що розвивали концепцію «сарматського походження» слов'ян [12, с.128], Оріховський намагається довести, що слов'яни походять від давніх греків: «Предки наші зі слов'ян в часи Чеха, а також Леха і Руса вождів у ці краї прийшли... Чех, також Лех і Рус при Александрі королі (Македонському) мужніми і славними у воєнному мистецтві вождями були і своє покоління (якому Македонія з Далмацією найпершим і найправдивішим гніздом є) в Сарматії європейській залишили» [11, с.12 – 13].

При зображенні людини історики-гуманісти починають віддавати перевагу стилю «ідеалізуючого біографізму», виявляють посилені інтерес до біографій видатних людей – правителів, суспільно-політичних, військових діячів, письменників. З'являються яскраво виражене авторське волевиявлення, бажання висловити своє ставлення до подій, що зображуються. Вони відверто заявляють про себе, про свою працю, власні заслуги перед державою, суспільством. Все це значною мірою стосується і вітчизняних мислителів, що згадувались вище. Крім того, визначним джерелом історичних подій починає виступати свободна людська воля.

Історичні епохи розрізняються, на їхню думку, завдяки визначним подіям, звершенням знатних людей, подвиги яких закарбовуються в людській пам'яті і передаються з покоління в покоління. До уславлення доблесті, мужності, чеснот, відваги конкретних сучасників удаються, наприклад, Г. Тичинський, П. Русин, М. Гусовський, Ст. Оріховський, Анонім.

Вони прославляють, зокрема, «діяння мужів», які мають непохитну волю й яких не лякають труднощі. Чеснота, на думку П.Русина, «прагне діянь великих», - «трудів незмірних», які єдині вказують гідним людям шлях до справжнього щастя. Отже, це підтверджує мою думку, що українські гуманісти були прихильниками теорії сильної особи в історії і зміни в суспільному стані пов'язували саме із діями визначних людей.

Вітчизняні мислителі схилиються до думки, що правителі не заслуговують більш високих ступенів в ієрархії лише тому, що в такій якості народилися. Критерій вивищення одних станів над іншими – розум, який вчить правдивої мудрості, справедливості, відваги, поштивості. Навіть на війні, де, здавалося б, сила вирішує все, на думку Оріховського, для полководця не досить мати коня, панцир, щит і спис, потрібен ще розум. Мислитель цінував талант людини, її особисті добродієвості, які приносять державі користь, а самій людині – авторитет. Доблесть, писав він, не переходить у спадок від предків як маєток; гідності є нагородою не за високий рід, а лише за вчинки доблесті. Титули і шляхетство без особистої доблесті, на його думку, стають порожніми символами.

Історіософські ідеї мислителів-гуманістів, їхні погляди на державу та особу продовжували функціонувати на Україні й пізніше і стали певним етапом у розвитку її філософської думки.

Українські гуманісти виступали за звеличення індивідуальності, творця історії – людини; захищали гуманістичну ідею, яка проголошувала людину співпрацівником Бога. Лише в співдружності з розумною людською істотою, писали вони, Бог може встановити справедливість на землі. І хоча від Бога залежить як саме існування, так і добродієвості людей, однак люди - не маріонетки в руках Творця, а відповідальні його співробітники, без діяльної співучасті яких добродієвості - справедливість у світі – немислимі.

Спеціальних історіософських праць вітчизняні мислителі першої половини XVI ст. не писали, тому про їхні уявлення щодо часу, вічності, змін формацій можна судити лише опосередковано – з їхніх публіцистичних, літературних, почасти історичних праць, які відносяться до певних подій, або осіб та охоплюють короткий відрізок часу. Але вони дають підстави вважати, що це не циклічний час, властивий міфологічному світогляду, а лінійний, який має есхатологічну спрямованість у майбутнє. Разом з тим у творах деяких мислителів є чимало свідчень відвертого заперечення принципу креаціонізму, божественної опіки над людьми, «божого промислу», тобто відходу від середньовічних уявлень.

Найбільш чітко нова філософія історії виявилася у творах М. Гусовського, Ст. Оріховського, анонімній поемі «Про вибиття татар перекопських під Вишнівцем року 1512-го». Тут проступає чітко, конкретне розуміння всесвітньої історії, історичних подій свого краю, які легко пов'язуються з подіями в інших країнах і органічно входять до світового процесу як частина всесвітньої історії. Все, що відбувається у своїй країні, має світове значення. В Україні починає формуватися ідея історичного процесу, якому сприяють моральний фактор, правові й державні інститути, знання, тощо [12; 159].

Бібліографічні посилання:

1. **Голенищев-Кутузов И.Н.** Ренессансные литературы Западной Европы (сопоставительный анализ) // Литература эпохи Возрождения и проблемы всемирной литературы. Наука. Москва, 1967. - 645 с.

2. **Дрогобич Ю.** Вступ до книги “Прогностична оцінка 1483 року” // Українські гуманісти епохи Відродження. Антологія. Наукова думка; Основи. Київ, 1995. – 430 с.

3. **Ерофеев Н.А.** Что такое история. / Ерофеев Н.А Наука. Москва, 1976. – 136 с.

4. **Нічик В.М.** Гуманістичні та реформаційні ідеї на Україні (XVI - початок XVII ст.) / В.М. Нічик, В.Д. Литвинов, Я.М. Стратій. - К.: Наукова думка, 1991. – 382 с.

5. **Оріховський Ст.** Напучення польському королеві Сигізмунду Августу // Ст. Оріховський Українські гуманісти епохи Відродження. Антологія. Наукова думка; Основи. Київ, 1995. – 430 с.

6. **Паславський І.В.** З історії розвитку філософських ідей на Україні в кінці XVI першій третині XVII ст./ П.В.Паславський Наукова думка. Київ, 1984. – 127 с.

7. **Подокшин С.А.** Воззрение на историю в общественно-политической и философской мысли эпохи Возрождения в Белоруссии (XVI-XVII вв.) // Человек и истории в средневековой философской мысли русского, украинского и белорусского народов. Наукова думка. Киев, 1987. – 374 с.

8. **Савич А.** Нариси з історії культурних рухів на Україні та Білорусі (XVI – XVIII ст.)/ А. Савич Видання друкарні Всеукраїнської Академії наук. Київ, 1929. – 337 с.

9. Статут Великого княжества Литовского, 1588 г. – СПб.: Правительственный Сенат, 1811. – 543 с.

10. Статут Великого княжества Литовского, 1589 г. Издательство АН БССР. Минск, 1960. –

11. **Bukowski I. Ks.** Dzieje reformacji w Polsce od wejścia jej do Polski aż do jej upadku. Krakow, 1883. – Т.1. – 228 s.

12. **Orichovski St.** Kronici polskie: Od zgonu Zigmunda 1-go. - Warszawa, 1805. – 172 s.

УДК 1+155.9

Н. Ф. Юхименко

ХАРАКТЕР ЯК ФАКТОР САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

З'ясовано важливість моральних регуляторів поведінки особистості у виборі нею способів задоволення об'єктивних потреб. Підкреслено, що розуміння людської мотивації має впливати із розуміння людської ситуації, а форма взаємодії людини з іншими людьми залежить від її характеру. Характер визначено як критерій відбору особистістю ідей та цінностей у процесі її діяльності.

Ключові слова: особистість, самореалізація, характер, темперамент, потреби, інтереси, цінності.

Выяснено важность моральных регуляторов поведения личности в выборе ею способов удовлетворения объективных потребностей. Подчеркнуто, что понимание человеческой мотивации должно следовать из понимания человеческой ситуации, а форма взаимодействия человека с другими людьми зависит от его характера. Характер определен как критерий отбора личностью идей и ценностей в процессе ее деятельности.

Ключевые слова: личность, самореализация, характер, темперамент, потребности, интересы, ценности.

Clear the importance of moral behavior of the individual controls in the selection of its way to meet the objective requirements. Emphasized that an understanding of human motivation should follow the understanding of the human situation, and the form of interaction with other people depends on its nature. Character is defined as a criterion for selection of the individual ideas and values in the course of its activities.

Keywords: personality, self-realization, character, temperament, needs, interests, and values.

© Н. Ф. Юхименко, 2012

Постійно відчуваючи завдяки потребам тісний взаємозв'язок, невіддільність від світу, людина найчастіше виражає це у формі вимог до оточуючої дійсності. Це – функціональний аспект «роботи» наших потреб, що виникають безпосередньо із їх як родового, так і індивідуального генетичного розвитку, із особливостей відображення людиною необхідності в даному процесі. Залежно від того, як відображаються потреби людини, а потім задовольняються їх вимоги до оточуючого середовища, у неї формуються індивідуальні якості, притаманні тільки їй особливості взаємостосунків з людьми і природою. Але якщо через певні причини людина позбувається можливості нормально задовольняти свої потреби, вона починає поступово втрачати одні властивості і набувати інших. Проблема усвідомлення, прояву потреб, як і проблема їх виникнення в житті кожної людини, тісно пов'язана з таким феноменом, як творчість.

Для дорослої людини вже недостатньо усвідомити об'єктивну необхідність як свою потребу – вона повинна активно перетворювати себе і зовнішній світ в ім'я прогресу. Адже від самого початку існування роду людського, людина, змінюючи умови свого природного та соціального буття, змінюючи оточуючий світ, створюючи знаряддя праці, змінюється сама.

У такому процесі характер відіграє важливу роль, оскільки багато в чому визначає поведінку людини, моделює її. Характер впливає й на те, які саме ідеї та цінності стануть визначальними у поведінці людини в процесі досягнення нею поставлених цілей.

Першими кроками в дослідженні проблеми самореалізації особистості у вітчизняній гуманітарній науці стали роботи, присвячені засадним питанням людини, її сутнісним силам, структурі та умовам їх реалізації. Це дослідження таких учених, як І.Є. Бекешина, І.В. Бойченко, Л.П. Бусва, А.Г. Здравомислов, О.Г. Мисливченко, Г.Л. Смирнов, В.І. Шинкарук та ін.

Українська філософська традиція висвітлення питань, пов'язаних з розвитком філософсько-антропологічних ідей неофрейдизму, репрезентована працями А.К. Бичко, І.В. Бичко, Б.А. Головка, О.А. Гордієнко, С.Б. Кримського, Л.Т. Левчук, В.В. Ляха, М.В. Поповича,